

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

YIRMİNCİ YÜZYILDA MANEVÎ/SPIRİTUALİST DİNÎ YÖNELİMLERİN VE MEVLANA'YA İLGİNİN SEBEPLERİ

Arş. Gör. Celal ÇAYIR¹

Arş. Gör. Bayram KAHRAMAN²

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, her türlü teknolojik ve maddi refah imkânlarının elde edildiği, ancak huzurun bir türlü elde edilemediği bir dönemdir. İnsana haz veren her şeyin tüketim unsuru olduğu bu dönemde, Batı toplumunu manevî/ruhsal arayışlara sevk eden temel dinamikler nelerdir? Din, bu insanlar için kendilerine haz veren bir tüketim objesi/metaı mıdır? Yoksa, dine huzursuzluk ve içlerindeki manevî boşluğu dolduran bir dini bağlanma objesi olarak mı kabul etmektedirler?

Bilim ve teknoloji, Batı'da iki tip toplumun gelişmesine yol açmıştır. Bazı toplumlar, rekabet ve bireysel çatışma üzerine temellendirilirken, bazıları da toplumsal çatışma üzerine bina edilmiştir. Batılı toplumlar bu çatışmaları çözmek için toplum hayatını düzenleyen kanunlara ve onun uygulamalarına güvenmişler, ancak, aklın faydacı yönünün hem sağlığa hem de insanın hayvânî eğilimlerine hizmet edeceğini göz ardı etmişlerdir. "Günümüzde Batı, aklın toplumsal hayattaki uygulamalarının sonuna yaklaşmış ve tek başına aklın güvenlik ve iç barışı sağlamada yetersiz olduğunu anlama aşamasına gelmiştir."³

Her şeyi maddede arayan materyalist zihniyet, insanoglunun mutluluğa sınırsız özgürlük ve maddi zenginlikle ulaşacağı vaadini vermiş, ancak insanlığa vaat ettiği huzuru hiç bir zaman sağlayamamıştır. Sınırsız özgürlük, insanların nefis ve arzularına esir düşmeleri ile neticelenmiş, tüketim ve haz kültürü insanların doyumsuzluğunu ve huzursuzluğunu daha da artırmıştır.

Avrupalı ve Amerikalı, kendilerini ahlaktan bilime her şeyin en iyisini ve doğrusunu yaptığına inanmış, kendisinin dışında kalan toplumları ise medenileştirilmeye muhtaç ilkel toplumlar olarak ele almıştır.⁴ Yirminci yüzyıla gelindiğinde, teknolojik ve maddi kalkınmanın zirvesini yakalayan bu toplumlar, rûhî bunalımlarına çözüm bulamamışlardır. Sevginin, şefkatin, sadakat ve manevi değerlerin yok olup gittiğini çok geç fark eden bu toplumlar, içlerindeki boşluk ve hayatın anlamsızlığı karşısında varoluş sebeplerini sorgulamaya başlamışlardır.

I-Batı Toplumlarının Manevî/Spiritualist Din ve Akımlara Olan İlgisi

Hıristiyanlığın sekülerleşme karşısında ciddi bir şey yapamaması, bireylerin Batılı din tasavvurlarından uzaklaşmasına sebep olmuştur. Sekülerleşme, aynı zamanda yeni dini kimliklerin kendilerini ifade etmesine zemin hazırlamıştır. ⁵ Gündelik hayatın günden güne sekülerleştiği, bireylerin hayatında dinin etkisini kaybetmeye başladığı batı toplumunda, birçok kişi dinden uzaklaşırken, birçok kişi de Hıristiyanlığın dışında Hinduizm, Budizm, Zen Budizm gibi ruhani/spirituel dini akım ve manevî yollara ilgi göstermeye başlamıştır.

¹ Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Bölümü

² Sakarya Üniv. Sosyoloji Bölümü.

³ Arasteh, A.Reza, Aşk ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş, (çev: Bekir Demirkol, İbrahim Özdemir), Kitabiyat Ankara 2000, s.117-118.

⁴ Kalın, İbrahim, İslam ve Batı, İsam Yay.,İst. 2007, s.17-18.

⁵ Kalın, İbrahim, "Amerika'da Tasavvuf: Ümit ile Korku Arasında", Keşkül, sayı: 3, Yıl: 2005, s.31.

Batılıların spirüel doğu din ve akımlara yönelmesinde yatan birçok sebep sıralamak mümkündür. Arayış içinde olan insanların iç dünyaları, gördükleri ve duydukları ile örtüştüğü zaman kabullenme ve bağlanma daha kolay meydana gelmektedir. Bu bazen kulağa ve gönle hoş gelen bir mûsikî, bazen zarif bir sanat eseri, bazen kişiyi derinden etkileyen samimi bir davranış, bazen derûnî bir zikir halkası veya rüyada görülen bir işaret olmuştur.

Günümüzde Batı insanının ruhsal ve manevî yönelimlere ilgi duymasında içine düştüğü ruhsal bunalım ve manevî tatminsizliğin önemli bir etkisi söz konusudur. Tamamen maddeci ve Kapitalist bir zihniyetin bir sonucu olarak ferdîyetçi, egoist, manevî değerlerden yoksun, sadece akla ve bilime inanan bu insanlar mutluluğu yakalayamamış ve bunalıma girmişlerdir.

Modern Batı toplumunda din, gündelik hayatın dışında bırakılmıştır. Din ve kiliseler, sadece ihtiyaç durumlarında kendilerine müracaat edilen birer kurum konumuna indirgenmiştir. Hayatlarının anlamsızlığından bunalan bu insanlar, yaşamlarında dinin daha etkili olmasını, yaşamlarının daha düzenli hale gelmesini arzulamışlardır. Bu arzularını gerçekleştirebilmek için birtakım manevî arayışlara yönelmişlerdir.

Yeni bir din arayışı içinde olan seküler dünyanın insanları, hayatı bir bütün olarak kabul eden bir dine ihtiyaç hissettiklerini dile getirmişlerdir. Gerald adlı mühtedi İslamiyet'le tanışmadan önceki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: "Din, kiliseye veya başka bir yere haftada 1-2 saat gitmekten ibaret olamaz. Müslüman olmadan önce bunun doğru olamayacağını düşünüyordum. İslam'ı tanıyınca 'İşte hayatın tümünü kapsayan bir din' dedim. İslamiyet'te her konu ile ilgili nasıl davranmanız gerektiği belirtilmiş, hiç bir şey ihmal edilmemiştir."¹

Bazı insanlar dini kurumların önemini yitirdiğini, bazıları ise spirituality/maneviyatın dinin alternatif durumuna geldiğini düşünmektedir. Özellikle kurumsal dinde katı hiyerarşik kuralların bulunması, ibadet ve kuralların insanlara sıkıcı gelmesi insanları manevîliğe yöneltmiştir. Manevî akımların kurumsal dinde olduğu gibi standartları bulunmamaktadır ve kişilerin zevklerine göre yoga, meditasyon, zihin kontrolü, içe doğru derinleşme, dinginlik gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür ruhânî akımlarda ahlaklı olmak, mutluluk, neşe vb. arzulanan insani ihtiyaç ve amaçlar doğrultusunda farklı motivasyonların bulunduğunu gözlemek mümkündür.

Batı toplumunda Hıristiyanlığın etkisinin kaybetmesiyle insanlar kendilerini boşlukta hissetmiş ve bunun sonucunda farklı dini ve manevî arayışlara ilgileri artmıştır. Dinî kaygı taşıyan ve daha dindar yaşamak isteyen birçok Batılı, kendi dinlerinde aradığını bulamayınca ya tamamen dinden uzaklaşmış ya da Hıristiyanlığı terk ederek farklı dinlere yönelmiştir.²

Bowlby, her yaştaki bireyin, korunma ve güvenlik kaygılarının yanında normal ve sağlıklı bir yaşam için, bir bağlanma figürüne ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır.³ Hıristiyanlık'tan kopan bu insanlar, kendilerini bir bağlanma objesi arayışı içinde bulmuşlardır.

Ulusal Ruh sağlığı Enstitüsü adına John Hopkins Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından "İnsanları hayata bağlayan nedenleri ve en güçlü arzuları tespit üzere 7948 kolej öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin % 78'inin ilk hedeflerinin "hayatta bir amaç ve anlam bulmak" olduğunu belirtmişlerdir. Daha çok para kazanmayı hedefleyenlerin oranı ise sadece % 16'dır. Yapılan başka bir araştırmada Fransız halkının % 89'u "insanın uğruna yaşayabileceği bir şeye inanma" ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.⁴ Popüler kültürün sunduğu "dünyevileşme, günübürlük yaşam" Batı insanına sorgusuz ve sorumsuz bir hayatı dayatmış, neticesinde felaket ve huzursuzlukla neticelenmiştir.

Yeni dini hareketlerin en belirgin özelliklerinden birisi, kişinin manevî gelişiminde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi kurumsal dinlerdeki olduğu gibi belli bir dini geleneğin ve birtakım kuralların

¹ Köse, age, s.66.

² Kalın, agm, s. 31.

³ Lee A. Kirkpatrick'in "An Attachment Theory Approach to the Psychology of Religion", 1992, I, s. 10.

⁴ Frankl, Viktor, İnsanın Anlam Arayışı, (çev. S.Budak), Ankara 1992, s.90.

bulunmamasıdır. ¹ Daha önce katı kurallar ve dogmalarda bunalan bu insanlar, bireyselliğin öne çıktığı, insan ruhuna öncelik veren, kuralcı olmayan gizemli manevi akımlara ilgi duymuşlardır.

Hikmet aramak için Doğu'ya yönelen Batı insanı aslında aradığını tam olarak bulamamıştır. Köse'nin belirttiği gibi, bu insanlar Doğu'dan dönerlerken taneler halinde elmaslar getiriyorlardı, ancak bu hikmet elmasları bir ipe bağlı değildi. Bu hikmet dolu elmaslara ulaşmışlardı, fakat bunları koruyabilmeleri sağlam bir inanç ve metotla mümkün olabilirdi. ² Oysaki Doğu dinlerinin öğretileri oldukça karmaşık bir yapıya sahipti.

Alabildiğince özgürlük, sınırsız tüketim, sahte menfaat ve seküler değerlerle yaşayan Batı insanı, içinde bulunduğu sıradanlıktan sıkılmış, hayatın anlamsızlığını sorgulamaya ve yeni arayışlara girmiştir. İnsan, arzuladığı şeye ulaşınca daha önceki ilgisi giderek zayıflamaya ve değerini yitirmeye başlar. Bunun yerine başka şeyler arzulamaya yani arzu nesnesi sürekli değişmeye başlar. Sahip olunan şeyler anlamlılığını yitirmeye devam edip gider. Aslında değerini kaybetmeyen, insanın kendisidir, ancak insan kendi benliğine dönmesi gerektiğini zor fark eder. ³

II- Batı'da Olumsuz İslam İmajının Oluşması

Batı insanı, kurumsal dinin katı kurallarına ve otoriteye bağlı kalmayı reddederek bireysel din olarak ortaya çıkan ancak zamanla aşırı yozlaşan ve dört yüz mezhebe bölünen Protestan Hıristiyanlığında da aradığını bulamamıştır. Katı ve kuralcı bir din onları tatmin etmediği gibi aşırı özgür ve son derece keyfi bir din anlayışı da içlerindeki arayışa çare olamamıştır. Protestanlıkla birlikte kilisenin otoritesi iyice sarsılmış, gittikçe gücü azalan bu kurum, adeta dünyanın bütün tehlikelerine açık, duvarları yıkılmış bir harabeye dönmüştür. ⁴

İçinde yaşamış oldukları kültürde hâkim olan dinde mutlu olamayan insanlar, birtakım manevi arayışlara yönelme ihtiyacı hissetmişler ve hayatın anlamsızlığına bir mânâ vermek için kendi kültürlerinin dışındaki dinlere ve akımlara yönelmeye başlamışlardır. İnsanı ruhen ve zihnen geçici olarak rahatlatan yoga ve meditasyon, Batılı insanın oldukça ilgisini çekmiştir. Daha çok Doğu dinlerine ve manevî akımlara yönelen Batı toplumu, olumsuz imaj ve propaganda yüzünden birçok Doğu toplumunda yaşanan İslam'ı ise uzun dönemler tercih dışında bırakmıştır. ⁵

Orta Çağ döneminde Batı toplumunun İslam ve Müslümanlar hakkındaki bilgisi daha çok ikinci el kaynaklara dayandığından, çarpıtılmış bilgilerden dolayı İslam hakkında önyargılardan kurtulamamıştır. ⁶ Orta Çağ döneminde Hz. Muhammed ve İslamiyet'i kötülemek için kullanılan motifler, günümüzde hiçbir değişikliğe uğramadan Hollywood filmleri ve karikatürlerde devam etmektedir. 12 Eylül 2006 tarihinde Katolik Kilisesi ruhani lideri Papa XVI. Benedikus'un Regensburg Üniversitesinde yaptığı konuşmada yine bildik unsurlar kullanılmıştır. ⁷ Otorite olarak kabul edilen kişilerin bu tür sözleri, İslam hakkında doğru bilgi sahibi olmayanların şüphelerini daha da artırmakta ve İslam'ı seçenek dışında tutmalarında etkili olmaktadır.

¹ Kalın, agm, s.34.

² Köse, Ali, Neden İslam'ı Seçiyorlar, İsam Yayınları, İstanbul 1997, s.128.

³ Bahadır, Abdülkerim, İnsanın Anlam Arayışı ve Din, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, ss.20-26.

⁴ Jung, C. G., Doğu Metinlerine Psikolojik Yaklaşım, (çev: Ahmet Demirhan), İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s.85.

⁵ Bu konuyla ilgili olarak Cambridge Üniversitesinde okurken İslam hakkında araştırma yapan ve daha sonra Müslüman olup Muhammed İsa adını alan İngiliz şunları anlatmaktadır: "Üniversitede iken İslam hakkında biraz araştırma yaptım; ama İslam'ı bir din olarak bile algılayamadım. 1972 yılında Pakistan'a gittim ve orada biri bana Müslüman olmamı önerdi. Bana bazı öğütler verdi. Çok iyi bir insandı ve gerçek bir Müslüman'dı. Ben o zamanlar İslam'ın Batılılara göre bir din olduğunu düşünmüyordum. İslam, ancak Doğulu insanlar için uygundu." (Aydoğan Arı & Yusuf Karabulut, Neden Müslüman Oldum, (İhtida Öyküleri), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.42.)

⁶ Kalın, age, s. 39,

⁷ Katolik Kilisesi Ruhani Lideri, Manuel II. Paleogus'tan şu sözleri nakletmiştir: "Muhammed yeni ne getirmiş, bana göster. Burada sadece şer ve gayri insanî şeylerin olduğunu görüyoruz. Muhammed'in tebliğ ettiği inancın kılıç zoruyla yayılmasını emretmesi bunlardan sadece biri"

Özellikle dünya dinleri üzerine batıda yapılan çalışmalarda dinler doğru bir karakterle sunulmamaktadır. Özellikle İslam konusunu araştıran araştırmacılar, genellikle sorumsuz bir tutum içindedirler. Batıdaki dini araştırmacılar Budizm, Hinduizm ve Afrikadaki yerel bazı dinleri çok yönlü ele araştırırken, İslam'la ilgili araştırmalarda ise, bazen sadece dini yön ele alınırken, bazen de sadece kültürel yapısına vurgu yapılmakta; tüm yönleri ile İslam ele alınmamaktadır.¹

Yirminci yüzyılda İslamiyet, yapılan karalama ve olumsuz imajlara rağmen, Batı'da hızla yayılan bir dindir. İslam'ın Avrupa'da yayılmasını önlemek için Hz. Muhammed (s.a.v) ve İslam dini hakkında birçok asılsız iddia ortaya atılmıştır. Bununla ilgili olarak, İslam'ın daha çok kılıç ve savaş dini olduğu, kadına değer vermediği, sadece siyasi bir akım olduğu, Araplara has bir din olduğu gibi menfi propagandalar yapılmaktadır. İslam'ın sosyal hayata getirdiği güven ve huzur hiç dile getirilmediği gibi, İslam'ın ruhi ve manevî yönü de kasıtlı olarak göz ardı edilmektedir.² Birçok iftira ve karalamalarla dolu eserleri okuyan insanlar, İslam'a mesafeli durmuşlardır.

Günümüzde Batı'da toplumun ayrılmaz bir parçası ve eşit vatandaşı olan, ikinci ve üçüncü nesil olarak Batı'da yaşayan Müslümanlar, İslam'ın Batılılarca doğru anlaşılmasını sağlayacak en önemli unsurlardan birisidir. Batılı için İslam ve Müslümanlar artık uzak coğrafyalarda yaşayan, gizemli bir şey olmaktan çıkmıştır.³

III- Mevlânâ ve Mevlevîlik

Mevlana ve Mevlevîlik, birbirleri ilişkili ve bütünlük içinde olan ahlak, hikmet, estetik, edebiyat, sanat ve müzik gibi çoklu unsurların bir arada bulunduğu zengin bir cevher özelliğine sahiptir. Her tür imkana rağmen içindeki boşluğu bir türlü dolduramayan, estetik zevkleri güçlü olan insanlar, Mevlana'da kendilerinden bir şey bulmakta, iç dünyaları ile bunu örtüştürmekte ve ona bağlanmaktadır.

Mutasavvıf, şair ve aynı zamanda semazen olan Mevlânâ yazdığı her satırda, oluşturduğu şiirde ve her davranışında aşk ve sevgiden bahsetmiştir.⁴ Mevlânâ'ya göre sevgi, insanı hayata bağlayan ve onu yüce yaratıcısına ulaştıran bir yoldur. İçinde yaşadığı topluma sevgi ve hoşgörü ile yaklaşan Mevlânâ, toplumsal statülerin geçici olduğunu, asıl önemli olanın insanlık olduğunu hatırlatmıştır. Toplumdaki fakir ve yoksullarla dostluk kurduğu gibi, dönemin sultan ve aristokrat tabakası ile de diyalog kurabilmiştir. Ayrıca farklı mezhep ve inancı benimseyen kişilerle de yakın ilişkiler içinde olmuş ve onların da gönül sultanı olmuştur.⁵

Mevlânâ'ya göre insan, zıtların birleştiği bir varlıktır. Ayrıca insan arzu ve şehvet gibi sahip olduğu özellikleriyle fizikî âlemlerle, aşk, bilgi ve hikmet gibi manevî yönleriyle de metafizik âlemlerle irtibatlıdır. Mevlânâ'ya göre insanın yücelmesini sağlayan metafizik yöndür ve asıl önem verilmesi gereken husus ta burasıdır.⁶

Günümüz Avrupa'sında olduğu gibi Amerika'da da Mevlana'nın kitapları en çok okunanlar arasındadır. Aynı zamanda uluslar arası sempozyum ve konferanslarda, TV programlarında, kiliselerde, resmi törenlerde sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Geçtiğimiz yıllarda Mevlevî sema ayini Unesco tarafından "Kültürel Mirası Koruma Projesi" kapsamına dahil edilmiştir.⁷ Mevlânâ'nın Batı dünyası tarafından tanınması ve ilgi ile takip edilmesinde bütün bu faaliyetlerin önemli etkisi olmuştur.

¹ Sambur, Bilal, "The Insider/Outsider Problem in The Study of Islam", Islamic Quaterly, Volume XLVI, I, 2002, s.97-98.

² Kalın, age, s.44, 142, 150.

³ Kalın, age, s. 152.

⁴ Arasteh, A.Reza, age, s.8.

⁵ Fűrüzanfer, Bediuzzaman, Mevlânâ Celaleddin, çev: Feridun Nafız Uzlu, MEB. Yay., 2. Baskı, İst 1997, ss.350-359.

⁶ Yakıt, İsmail, Batı Düşüncesi ve Mevlânâ, Ötüken Neşriyat, İst. 1993, s. 34-35.

⁷ Küçük, Sezai, "Geçmişten Günümüze Mevlevîlik", Demokrasi Platformu (Türkiye'de Tarikatlar ve Cemaatler), yıl: 2, sayı: 6, s.113.

Yirminci Yüzyılda Tasavvuf ve Mevlânâ

Yirminci yüzyılda Batı'da birçok insanın tasavvufa ve Mevlânâ'ya yöneldiklerini görmekteyiz. Bu yönelimde, hem Batı insanının içinde olduğu durumun, hem de tasavvufun etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Kurumsal dinlerin birer dogma ve ritüel haline geldiği, inanç estetiğinin ve derûnî güzelliklerin dinden sapma olarak kabul edildiği bir dönemde, kendine has cazibesıyla sureti ihmal etmeden öze vurgu yapan tasavvuf geleneği, arayış içinde olan insanları kendine cezbeden bir güç olmuştur.

Dinlerin daha çok dogma ve ritüel olarak algılandığı bir dönemde, kişiye ruh güzelliği, estetik ve manevi değerleriyle öne çıkan tasavvuf farklı kesimlerin ilgisine mazhar olmuştur. Bütün tasavvuf gruplarında olmasa da bunların birçoğunda metafizik insan anlayışını, sevgiyi, sezgiyi, mûsikîyi, görsel sanatları ve şiiri görmek mümkündür. Amerikalı yahut bir Avrupalı için bir fakihin çok fazla cazibesi olmazken, Mevlana ve İbn Arabi gibi mutasavvıfların İslam'ın özü ile ilgili sevgi, kardeşlik, rahmet ve merhamet gibi mesajları, onlara daha cazip ve etkileyici gelmektedir.¹

Daha çok bireyciliğin öne çıktığı Batı toplumlarında sevgisizlik, ızdırap, değersizlik, hayattan zevk almama, terk edilmişlik hissi vb. problemlere çok sık rastlamak mümkündür. Sevgiye susamış, karşılıksız yardım ve merhamet duygusunu çoktan yitirmiş bu insanlar, Mevlânâ'nın samimi bir şekilde dile getirdiği aşk ve sevgi yüklü sözlerine hayran kalmışlardır.

Batı toplumu, psiko-sosyal bir bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Bu bunalımın temelinde 'ontolojik güvenlik ve ontolojik yabancılaşma' ile 'epistemolojik bunalım' yatmaktadır. Günümüzde akıl, bilim ve ilerleme ilişkisinin epistemolojik anlamı kalmamıştır. Batı toplumu, pozitivizm, akılcılık ve bireyciliğin ortaya çıkardığı problemlere çözüm üretememiştir. İçine düşülen bunalım ve problemlerin halledilmesine yönelik olarak tasavvuf, insanlığa kuşatıcı evrensel çözüm önerileri sunmaktadır.²

Avrupalı entelektüellerin tasavvuftan etkilenmelerinde, Müslüman Doğu'ya ait hikmete dayalı hayat modeli ve duygular üstü gerçekliğin cazibesinin de önemli etkisi söz konusudur.³

Hıristiyan dünyası, Avrupa'nın Akdeniz kıyısında kurulan Endülüs İslam devletinden önemli derecede etkilenmiştir. O dönemin (dokuzuncu yüzyıl) gençleri, Endülüs İslam medeniyetine o kadar hayran kalmışlardır ki, kendi dillerini bir tarafa bırakmış, Arap edebiyatı ve dilini öğrenmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir.⁴ Arapça'dan Latince'ye çeviriler onuncu yüzyılın ikinci yarısında başlamış, on üçüncü yüzyılda ise altın çağına ulaşmıştır.⁵

Batı dünyası Mevlânâ ile çok geç tanışmıştır. Mevlânâ'nın Mesnevî'si 1857 yılında Fransızca'ya çevrilmiştir. İngilizce çevirisi 1881 yılında gerçekleşmiştir. Avrupalılar, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda tasavvufu yeniden keşfetmişlerdir, ancak bu risalelerin çoğu estetik bir nesne olarak toplanıp ele alındığından özü kavranamamıştır.⁶

Tasavvufun metafizikten psikolojiye, sanattan toplum yaşamına varıncaya kadar çok geniş bir yelpazeye sahip olması, onun Batı dünyasında ilgi odağı olmasına yol açmıştır.⁷ Tasavvufun sûreti ihmal etmeden öze yaptığı vurgu, birçok coğrafyada olduğu gibi Batı'da da tasavvufa olan ilginin artmasında önemli bir sebeptir. Mevlana'ya yönelimde tasavvufun deruni yapısının, evrensel değerlere ve insana yaptığı vurgunun önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Süleyman Uludağ tasavvufu şu sözlerle anlatır: "Baştanbaşa edeptir. Kötü huyları terk edip iyi huyları edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir. Nefse karşı girişilen ve barışı olmayan bir

¹ Kalın, agm, s. 32

² Yavuzylmaz, Yusuf, "11 Eylül Sonrası Batı'da İslam Algısı", Keşkül, sayı:3, yıl:2005, s.40

³Rodinson, M., (1988), Europe and Mystique of Islam, London: B. Tauris, s. 73'den nakleden Ali Köse, "Avrupalıların Mistik İslam'la Tanışmaları", Keşkül Dergisi, sayı:3, yıl: 2005, s. 11

⁴ Kalın, age, s.45

⁵ Chodkiewicz, Michel, "Tasavvufun Batı Tarafından Kabulü", Keşkül, sayı:3, yıl: 2005, s.5.

⁶ Chodkiewicz, agm, s.9.

⁷ Kalın, age, s. 35.

savaştır. Herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır. Bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı birliktir.”¹

Batı'nın Mevlana'ya Olan İlgisinde Öne Çıkan Belli Başlı Unsurlar

Mevlânâ'ya ilgi duyan insanlar, birbirinden farklı motivasyonlara sahiptirler. Kimileri semâ âyinine ilgi duymakta, kimileri evrensel değerlere ve insana yapmış olduğu vurgudan etkilenmekte, kimileri ilmi bir merakla Mevlânâ'yı derinlemesine araştırmakta, kimileri ise tüm bu basamakların ötesine geçerek İslam'la tanışmaktadır. Mevlânâ'ya olan ilgiyi maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

a. **Mistik Tecrübe:** Batı insanın Mevlana'ya ilgi duymasında spiritüel boyut etkili olmuştur. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslam'da da dinin spiritüel boyutuna vurgu yapılır. Sûfi literatüründe geçmiş peygamberlere yer verildiği gibi Mesnevî'de Hz. İsa'nın misyonu ve onun kişiliği ile ilgili kıssalara yer verilmesi², Hıristiyan kültüründen olan insanların dikkatini çekmektedir. Mesnevî'de Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında tartışma konusu olan meseleler yerine Hz. İsa'nın misyonu, Allah'a olan imanın kazandırdıkları üzerinde durulmaktadır. Mevlana'yı inceleyen Batılılar, kendi kültüründe aşına oldukları konuların bu eserlerde ele alındığını görünce, kendilerini Mevlânâ'ya daha yakın hissetmekte, eserlerine olan ilgileri daha da artmaktadır.³

Tasavvuf, kişinin Tanrıyla doğrudan ilişki kurma imkanını sunar. İngiltere'de yapılan bir araştırmada, İslam'ı seçen 70 İngiliz mühtedinin % 33'ü tasavvuf yoluyla Müslüman olmuştur.⁴

b. **Anlam Arayışı:** Batı insanı, hayatın anlamsızlığı karşısında içindeki boşluğu doldurmak için anlam arayışına girdiğinde, daha çok insanın iç dünyasına hitap eden akımlara yönelmişlerdir. Ritüel ve kurallarıyla öne çıkan Katolik ve Ortodoks Hıristiyan kültüründe yetişen bu kişilere, aşk ve sevgi gibi insanın iç dünyasına hitap eden unsurların yoğun olarak vurgulandığı Mevlana'nın samimi söylemleri son derece etkili olmuştur.

İhtida eden bir İngiliz yeni din arayışını şu şekilde anlatmaktadır: “...Din değiştirmeden önce de bir şeyler aradığımı hatırlıyorum; çünkü kiliseden tatmin olamıyordum. Hayatımda bir şeylerin eksik olduğunu düşünüyorum, daha disiplinli, maneviyatı daha yüksek bir şeylerin olması gerektiğini hissediyordum. Evde dini bir disipline ihtiyacımız vardı. Sonra eşimle birlikte Subud diye adlandırılan, tasavvufa benzeyen, maneviyatı geliştirmeye yönelik uygulamaların yapıldığı bir gruba katıldık. Böylece bu grup sayesinde bizim İslam'la tanışmamız gerçekleşti.”⁵

Abraham Maslow, değişik alanlarda kendini gerçekleştirmiş kişilerin belli başlı özelliklerini tespit etmiştir. İncelediği bu kişilerden yaşamlarının en muhteşem deneyim, vecd ve kopuş anlarının hangileri olduğunu düşünmelerini istemiştir. Bu kişilerin çoğu en mükemmel deneyimlerinin mistik tecrübe, vecd anları olduğunu belirtmişlerdir.⁶

c. **Olumlu Benlik Algısı ve Kendini Tanıma:** Mevlânâ, eserlerinde kişinin kendi benliğini tanıması ve keşfetmesine yönelik ibretli hikâyeler anlatır. Anlatmış olduğu bu hikâyelerle, insanın kişilik ve karakterini tanımak suretiyle problemlerin üstesinden gelebileceğini anlatmak istemiştir. Bu konu ile ilgili olarak Mesnevî'sinde horoz, köpek, katır ve ata sahip olan bir kişinin hikâyesini anlatır. Hz. Musa'ya gelen bir kişi, kendisine bu hayvanların dilini öğretmesi için yalvarır ve bu ehli hayvanların dilini kendisine öğretmesi için Hz. Musa'yı ikna eder ve bunların dillerini öğrenir. Bir gün horozun köpeğe, atın bir gün sonra öleceğini söylediğine şahit olur. Bunu duyan sahibi çarçabuk o akşam atı satar. Ertesi gün horoz

¹ Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları.

² Hıristiyanlık ve Hz. İsa ile ilgili Mesnevî'de geçen bazı hikaye başlıkları şu şekildedir: Taassup nedeniyle Hıristiyanları öldüren Yahudi padişahı, Vezirin Hıristiyanları anlatması, Hıristiyanlığın on iki bölümü; İsa (a.s) duasıyla kemiklerin dirilmesi vb. (bkz. Mevlânâ, Mesnevî, Hazırlayan: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, I. cilt, Ankara 2004.)

³ Köse, Ali, agm, s.11.

⁴ Köse, age, s.117-122.

⁵ Aydoğan & Yusuf Karabulut, age., s.30-31.

⁶ Wilcox, Lynn, Sufizm ve Psikoloji, çev. Orhan Düz, İnsan Yay., İstanbul 2001, s.176.

köpeğe katırın da öleceğini söyler. Bunu duyan sahibi katırını da satar. Bir gün sonra kölenin de öleceğini söyleyen horozu duyan kişi derhal köleyi de satar. Hayvanlarını satarak bela ve musibetlerden kurtulduğu için sevinçli olan adam yine bir gün horozun dediklerine kulak misafiri olur ve kendilerinin sahibi oldukları efendilerinin de öleceğini söylediğini işitir. Bunu duyan adam hemen Hz. Musa'ya koşarak kendisini kurtarması için yalvarır. Hz. Musa ise bu adama şu cevabı verir: "Şimdi git kendini sat ve kurtar"

Mevlânâ, bu hikaye ile insanın ben-merkezci bir kişinin karakterini açığa çıkartmak istemiştir. İnsanoğlunun temel tabiatında çaresizliğin ve güvensizliğin bir sonucu olarak servet ve güce başvurduğunu ve insânî ilişkilerde bunu kullandığını dile getirmek istemektedir.¹ Tasavvuf, aynı zamanda iç gözlem yoluyla insanın kendi nefesine yönelmesine, kendi iç dünyasının derinliklerini keşfetmesine ve kendini gerçekleştirmesine imkan sağlayan önemli bir kontrol mekanizmasıdır.

d. **Mûsikî ve Semâ:** Semâ, sadece birtakım motiflerden ibaret bir şey olmayıp, birçok anlamları ifade eden motiflere sahiptir. Mûsikî ve raks, insan ruhuna tesir eden önemli unsurlardan birisidir. Sûfiler tarafından benimsenmiş olan semâ, insanı Allah'a yaklaştıran ve ona vecd ile yükselten bir irşad vasıtası olarak kabul edilir.

Mûsikî ve din birbirleriyle yakından ilişkilidir. Çoğu dinlerin ibadetlerinde müzik önemli bir yere sahiptir. Müzik, sadece dini pratiklerin yapılmasında yer almaz, aynı zamanda büyük törenlerde, savaşlarda ve ortak olarak yapılan diğer aktivitelerde bulunur. Müzik ve raks, ruh dinginliğinin yanında, kimi zaman trans, kimi zaman duygu yoğunluğunun yaşanmasıyla, grup üyelerine birlik duygusu kazandırır.²

e. **Aşk ve Sevgi:** Mevlânâ'nın belki de en çok vurgu yaptığı iki önemli konudur. O, aşk ve sevgiyi dar anlamıyla ele almamaktadır. Mevlânâ'ya göre sevgi, aç gözlülüğü ve rekabeti engelleyen, nevroz ve kıskançlığı ortadan kaldıran önemli bir tedavi aracıdır. Sevmenin varoluş düzeyleri küçüklere merhamet, fakirlere karşı cömertlik, dostlara karşı samimiyet ve güven, cana yakın ve uyumlu eşe arkadaşlık etmek gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkar.³

Mevlânâ'ya göre aşk, ihtimam, ilgi ve samimiyetin bir bütün olarak ifade edilmesinden ibarettir. O aşkı, aynı zamanda kainat ve insanda çatışan gerçek güçlerin bir sonucu olduğunu kabul eder ve tüm olumsuz duyguları, duygusal bozuklukları ve farklılıkları sağlıklı bir davranışa dönüştüren bir iksir olarak görür.⁴

Ferdietçi bir toplumda yetişen Batılılar, kendilerini bütünleştirebilecekleri bir kişi veya gruba bağlanma ihtiyacı duymaktadırlar. Kalabalıklar içerisinde yalnız kalan bu insanlar, her şeyin menfaat ve rekabete dayalı olduğu bir toplum hayatının tazyikinden kurtulup, Mevlana'nın karşılıksız sevgi ve gönülden bağlanma çağrısı ile iç huzuru yakalamaya çalışmaktadırlar. Mevlana'nın çağrısı ile Müslüman olan bazı insanlar, İslam'daki din kardeşliği duygusunu da derinden yaşama imkanını elde etmişlerdir.

Tüketim kültürünün hakim olduğu Batı toplumlarında modern teknoloji, sahte değerler ve sahte menfaatler üretmek için kullanılmıştır. İnsanın kendisi teknoloji ürünlerinin yanında değersizleşmiştir. İnsandan daha çok teknolojiye ve onun ürünlerine değer verilmeye, insanın mükemmelliği görmezlikten gelinmeye başlanmıştır. Ancak, aradan birkaç on yıl geçtikten sonra gelen genç nesil, üretilmiş malların gerekli, ancak mutlu olmak için yeterli olmadığını, bundan dolayı maddi rahatlığa tepki göstermeye başlamıştır.⁵

Mevlana, mûsikîsiyle gönle ve kulağa, sema'sıyla göze, şiiriyle edebî zevke, sözleriyle kalbe, samimiyeti ile davranışlara hitap eden çok yönlü bir özelliğe sahiptir. Milyonların kalbini fethetmede her şeyden öte

¹ Arasteh, age, s. 78-80.

² Hallahmi, Benjamin-Beit and Michael Argyle, The Psychology of Religious Behavior, Belief and Experience, Routledge, London and New York, 1997, s.62.

³ Arasteh, A.Reza, s.116-117.

⁴ Arasteh, A.Reza, s.114.

⁵ Arasteh, age, s.118.

etkili olan husus, herhalde onun bir Allah dostu olmasında aranmalıdır.

Kaynakça

Arasteh, A.Reza, Aşk ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş, (çev: Bekir Demirkol, İbrahim Özdemir), Kitabiyat Ankara 2000.

Aydoğan Arı & Yusuf Karabulut, Neden Müslüman Oldum, (İhtida Öyküleri), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Bahadır, Abdülkerim, İnsanın Anlam Arayışı ve Din, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.

Chodkiewicz, Michel, “Tasavvufun Batı Tarafından Kabulü”, Keşkül, sayı:3, yıl: 2005.

Frankl, Viktor, İnsanın Anlam Arayışı. (Çev. S.Budak), Ankara 1992.

Fürüzanfer, Bediuzzaman, Mevlânâ Celaleddin, çev: Feridun Nafiz Uzluk, MEB. Yay., 2. Baskı, İst 1997.

Hallahmi, Benjamin-Beit and Michael Argyle, The Psychology of Religious Behavior, Belief and Experience, Routledge, London and New York, 1997.

Kalın, İbrahim, İslam ve Batı, İsam Yayınları, İstanbul 2007.

....., “Amerika’da Tasavvuf: Ümit ile Korku Arasında”, Keşkül, Sayı: 3, Yıl: 2005.

Küçük, Sezai, “Geçmişten Günümüze Mevlevilik”, Demokrasi Platformu (Türkiye’de Tarikatlar ve Cemaatler), yıl: 2, sayı: 6.

Mevlânâ, Mesnevî, Hazırlayan: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, I. cilt, Ankara 2004.)

Köse, Ali, Neden İslam’ı Seçiyorlar, İsam yayınları, İstanbul 1997.

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları.

Sambur, Bilal, “The Insider/Outsider Problem in The Study of Islam”, Islamic Quaterly, Volume XLVI, I, 2002.

Wilcox, Lynn, Sufizm ve Psikoloji, çev. Orhan Düz, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.

Yakıt, İsmail, Batı Düşüncesi ve Mevlânâ, Ötüken Neşriyat, İst. 1993.

Yavuzylmaz, Yusuf, “11 Eylül Sonrası Batı’da İslam Algısı”, Keşkül, sayı:3, yıl: 2005.